

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

СОЦИОКУЛТУРНИ И БЕЗБЕДНОСНИ АСПЕКТИ
ЛЕГАЛИЗАЦИЈЕ НАРКОТИКА
(Упоредни преглед: Србија, Португал, САД и Холандија)

ДИПЛОМСКИ РАД

МЕНТОР:

Проф. др. Владимир Н. Цветковић

КАНДИДАТ:

Срђан Напијало
Индекс: 190/14

Београд, 2018. Године

Под пуном кривичном и материјалном одговорношћу тврдим да је овај дипломски рад оригинално дело. Свестан сам да је плагирање кажњиво и спреман сам да прихватим последице уколико се докаже да је овај дипломски рад плагијат.

Садржај:

1.	Увод.....	1
2.	Дефинисање „наркотика“ и сродних појмова	3
2.1	Наркоманија.....	4
2.2	Развој „феномена дроге“.....	8
3.	Дрога и социјална конструкција њених значења.....	10
3.1	Економска теорија илегалних добара.....	12
4.	Критике на рачун прохибиције дрога	13
5.	Појам декриминализације и национални модели	17
5.1	Злоупотреба опојних дрога у нашем праву	18
5.2	Различити национални модели декриминализације	20
5.3	Португал.....	25
5.4	Сједињене Америчке Државе.....	27
5.5	Холандија.....	29
6.	Закључак	31
7.	Литература.....	33

1. Увод

Друштва су кроз историју на различите начине уређивала међусобне односе и осмишљала механизме којима би се заштитила од одређених облика антидруштвеног понашања. Међутим, чињеница је да се „у правним системима различитих заједница, а и у различитим етапама развоја истог друштва, људске активности истоветне по свом садржају, а под утицајем културних, економских, криминално политичких и других околности, могу различито третирати. Тако у неким земљама кривичноправне одредбе санкционишу, као друштвено опасно понашање, прељубу и пијанство, што у нашој, као и у већини других земаља није случај“ (Жарковић и сар., 2005: 24). Исти је случај и када је у питању декриминализација и легализација наркотика.

Процес декриминализације се у свакој држави различито одвија –брже или спорије, односно блаже или радикалније. У случају Португала, на пример, дошло је до декриминализације свих наркотика, од марихуане до хероина, али о томе ће бити више речи у наставку рада. Битно је, за почетак, приметити да постоје велике разлике, али оне су потпуно очекиване, пошто се перцепције и ставови о наркотицима мењају услед различитих социјалних конструкција, културног амбијента, научних достигнућа и различитих значења која настају током многобројних интеракција унутар друштва. Рецимо, пушење марихуане се сматра делом растафаријанске културе и религије, те на Јамајци уз дредове и реге музику представља симбол љубави, слободе и јединства (Barrett, 1988: 78). Из наведених разлога, да би стекла слика о социокултурним аспектима легализације, врло је битно осврнути се на постојеће примере у којима се оваква (либерална) политика спроводи већ дуже време.

Међутим, пре поређења различитих модела декриминализације важно је истаћи да су досадашња истраживања (због саме природе и осетљивости теме) била склона генерализацији, сврставајући често све психоактивне супстанце у исти ранг, иако нису све једнако опасне, нити све могу изазвати физичку зависност. Због тога је врло битно истаћи да приликом истраживања овако осетљиве тематике, не сме бити никаквих предрасуда. Постојање јасно дефинисаних хипотеза, уз објективно уважавање реалних околности, једини је могући оквир за добијање одговора на оваква питања.

Полазећи од претпоставке да декриминализација наркотика остварује боље резултате у борби против наркотика (од прохибиције наркотика), рад се у првом делу бави проблематиком у дефинисању одређених појмова, различитим аспектима наркоманије као друштвене појаве. Касније анализира процесе који су довели до нагле популаризације дрога (при изградњи и обликовању модерног друштва), али и начине на које се перцепције друштва конструишу. На крају, рад ће покушати да компарацијом различитих националних модела сумира ефекте декриминализације на безбедност и шири друштвени амбијент.

2. Дефинисање „наркотика“ и сродних појмова

Данас не постоји потпуна сагласност свих аутора око тога шта све треба бити обухваћено појмом „дрога“. Готово сви се слажу да у оквиру тог појма треба да се налазе различите психоактивне супстанце као што су кокаин, хероин, екстази, канабис...

Међутим, шта је са супстанцама које су легалне, али наносе можда и већу штету од нелегалних? Чињеница је да дуван и алкохол изазивају и психичку, али и физичку зависност, да штете здрављу појединца и да штете другима, јер им се ускраћује здравље (пасивни пушачи) или право на живот (учесници у саобраћају могу бити усмрћени од стране возача у алкохолисаном стању). У вези с тим, амерички филозоф Џ. Шер иронично примећује да „сваки аргумент у прилог забрани коришћења дрога уједно иде и у прилог забрани коришћења алкохола, па они који говоре у прилог забране дрога али не и алкохола, само говоре у прилог свог омиљеног опијата (Sher, 2003: 32).

Поједини аутори, као нпр. Драган Радуловић, остали су доследни и појмом „дрога“ обухватили алкохол, кафу и цигарете, али и лекове присутне у медицини, од којих је сама реч „дрога“ потекла. Тако Радуловић примећује да „Употреба дрога представља појаву која на особен и упечатљив начин обележава савремено друштво. Милионима људи широм планете... дроге данас сачињавају незаобилазни део свакодневних активности“(Радуловић 2008: 114). Под тим мисли на различите ритуале и навике које су људи изградили и наводи испијање кафе, чаја, пива, дружење уз вино или цоинт, као и конзумацију лекова против болова и таблета за смирење. Због оваквих, различитих перцепција појма „дрога“, важно је одредити шта је заиста наркоманија, јер су ова два термина изузетно повезана.

2.1 Наркоманија

Експертски комитет за дроге, Светске здравствене организације, дефинисао је наркоманију као „стање периодичне или хроничне интоксикације, штетно како за појединца тако и за друштво, до којег се долази поновљеним узимањем дроге, природне или синтетичке.

Карактеристике наркоманије су следеће:

1. Несавладива жеља или потреба да се настави са узимањем дроге и да се до ње дође било којим средствима;
2. Тенденција да се повећава доза;
3. Зависност у психичком и физичком смислу у односу на ефекте дроге.

Конзумацијом многих дрога (у ширем смислу те речи) не јављају се све наведене карактеристике наркоманије, између осталог ни конзумацијом марихуане, јер изостаје снажна физичка зависност. Зато је прикладнија реч токсикоманија, односно навика да се узимају све веће дозе токсичних супстанци које имају неке заједничке карактеристике (навикавање, стање потребе, незгоде услед апстиненције..) и последице. Тим појмом се означава страст за уживањем нечега што изазива штету организму, што може бити прешироко значење (нпр. и слаткиши у великим количинама се онда могу сматрати „отровом“).¹

Можда је онда и најприкладнији назив за ову појаву и онај најједноставнији – зависност, пошто је изазивање психичке и/или физичке зависности једна од битних карактеристика злоупотреба дроге. У новије време све је присутнији став да ако једно средство не изазива зависност или изазива само психолошку зависност, не би требало говорити о зависности, већ о навикавању и навици. Међутим, коришћење дрога, не само да је тема о којој се не води озбиљна дебата, већ та тема код конзервативнијих људи изазива страх. Да ли је у стварности злоупотреба дрога заиста толики проблем за друштво и појединца који је конзумира? Друштвена стварност је плод конструкције

¹ Општа енциклопедија: Ларус (1967). Београд: Вук Караџић, стр. 883.

различитих актера и када је у питању став о конзумацији дроге, може се рећи да је он плод дискурса панике који је успостављен утицајем различитих институција, пре свега медија.

Осим самог дефинисања појма „наркоманија“, важно је осврнути се на последице које наркоманија (као друштвену појава) производи. Доминантан став је да појединац који конзумира дрогу утиче негативно на сопствено здравље, али и да осим тога штети читавом друштву, бар када су одређене врсте наркотика у питању. Дешава се да услед коришћења хероина долази до пораста броја оболелих од ХИВ-а, због специфичности које сам процес конзумације хероина има (уколико се користе игле које нису стерилне). Због оваквих разлика треба водити рачуна да се избегну генерализације када је реч о различитим врстама дроге, али и због чињенице да се пораст стопе криминалитета често доводи у везу са наркоманијом.

Живковић и сарадници кривична дела разврставају у три групе, уз шта наводе да дела из прве две групе чине „наркомани“. Треба бити веома опрезан при коришћењу овог термина, пошто аутори наводе да „наркомани“ врше кривична дела да би дошли до дроге/ средства за куповину дроге (намирли апстиненцијалну кризу), односно у другу групу сврставају КД која врше под утицајем дроге, након конзумирања (Жарковић и сар.).

Питање је кога све треба сматрати наркоманом и због чега. Ничим се не могу оправдати генерализације, с обзиром да се нпр. код људи који конзумирају марихуану никада не може развити снажна апстиненцијална криза која би могла бити фактор који их је подстакао на извршење КД, нити сама конзумација мења њихово понашање у том смеру. Крађе се дешавају свакако, као и пљачке, нема сумње да део тих КД врше зависници, али тешко је утврдити да ли је то значајан проценат у односу на укупан број ових КД.

Оваке корелације је изузетно тешко емпиријски утврдити, али нема дилеме да су аутори у праву када као трећу групу КД наводе она која се дешавају услед борбе криминалних организација за монопол над тржиштем наркотика (нпр. бројна убиства услед „нерашчишћених рачуна“). Међутим, ово није нешто што је производ наркоманије као друштвене појаве, већ само последица постојања веома моћног црног тржишта наркотика, где не постоје

било какви механизми који би регулисали односе између актера који на том тржишту учествују.

Важно је поменути да наркоманија може имати негативан утицај на породицу зависника, али исто тако може бити и последица лоше успостављених веза и односа унутар породице. Третмани зависника се све чешће заснивају на обнови породичног јединства и поправљању нарушених односа, док зависност „од супстанце“ остаје у другом плану. Овакав приступ лечењу је заснован на познатом експерименту који је 1970. године спровео професор Брус (Bruce K. Alexander), клинички психијатар из Канаде. Ранија знања о зависностима била су заснована на серији експеримената који су спроведени у првој половини двадесетог века, који су били превише упрошћени и који су истраживаче навели на потпуно погрешан пут².

Пацови су изоловани и стављани у кавезе, где су могли да бирају између флашице воде и флашице у којој се налазила вода помешана са хероином или кокаином. Пацов би скоро увек пио воду помешану са наркотиком, док се на крају не би предозирао и угинуо. Професор Брус је приметио да је пацов у кавезу потпуно сам и да нема шта друго да ради осим да посегне за дрогираном водом. Затим је направио мали „рај за пацове“. У новом кавезу, пацови су имали мноштво других пацова са којима су могли да се друже или играју у вештачким тунелима, са шареним лоптицама... Иако су и даље бирали између две флашице, овога пута је дрогирана вода ретко конзумирана, али најважније је да се пацови у оваквом кавезу нису предозирали. Након тога је професор закључио да је зависност од наркотика заправо проблем са којим се треба суочити тако што ће се окружење појединца које подсећа на „празан кавез“ трансформисати у „рај“.

Касније је и вијетнамски рат потврдио његове претпоставке, пошто је огроман број америчких војника употребљавао хероин током боравка у Вијетнаму, али су ипак скоро сви престали да га користе при повратку у САД (без било какве терапије или помоћи). На овој идеји, изградње повезаности и блискости (пре свега са члановима породице) темеље се и савремени приступи лечењу зависника.

² За више информација, или за решавање квиза о познавању зависности, посетити: www.chasingthescream.com

У вези с тим, популаран је један цитат Јохана Харија, награђиваног британског новинара. „Супротност зависности није трезвеност, то је повезаност...Сами не можете побећи од зависности, али ако сте вољени имате шансу. Стотинама година ми смо певали ратне песме о зависницима. Све време је требало да им певамо љубавне песме“(Нaгi, 2015).

2.2 Развој „феномена дроге“

Употреба дрога, како год их дефинисали, представља појаву која је стара колико и само човечанство. Међутим, савремена ситуација се може сагледати као уникатан феномен. Употреба психоактивних супстанци је доживела толики процват да је добила епитет универзалне појаве, која је у различитим културама регулисана, структурисана и прихваћена у високом степену.

Експериментишући са различитим биљним врстама, хранљивим али и отровним, човек је веома рано открио да поједине поседују посебна својства, од ублажавања болова, до растерећења или осећаја блажености и пријатности. Радуловић наводи да је „из религијског оквира проистекла, а потом се и упоредо са њим развијала, употреба дрога ради лечења различитих тегоба, ублажавања болова или контроле апетита код дијета. Терапеутска употреба дрога до данас је, у сваком случају, остао најзначајнији (за многе и једини легитимни) образац коришћења дрога“ (Радуловић, 2008: 117). Дроге се, осим тога употребљавају и за умањење напетости, смирење, опуштање, отклањање умора и других нелагодности. Поједини људи узимају их без икакве потребе, из задовољства, досаде, знатижеље или да би доживели нова и узбудљива искуства.

Међутим, развој феномена у овом облику (продирање дрога у савремено друштво), омогућен је издвајањем дрога из религијског оквира и самим уобличавањем и изградњом модерног, индустријског друштва. Развој капитализма и „прерастање традиционалног у модерно друштво, *Gemeinschaft* у *Gesellschaft*, генерирало је потребу за новим облицима контроле радне снаге“ (Радуловић, 2008: 118). Заједно са развојем капитализма, развијале су се противречности и сукоби између друштвених група, те је било непоходно заштитити успостављени друштвени систем. Друштвене групе (па и читави слојеви) које се нису уклапале у нови друштвени поредак обележаване су као „*classes dangereuses* (проблем-популација), након чега су постајали објект појачаног деловања система друштвене контроле. Ради њиховог надзора и дисциплиновања уобличене су институције контроле примерене модерном добу – затвор, учионица, клиника, душевна болница, радни логор и касарна“ (Foucault, 1997: 295). Модерна етика рада, одбацивала је хедонизам,

као и било каква ирационална задовољства. „Зато је било потребно пронаћи таква средства контроле која ће истовремено пружати привидни осећај задовољства и бити довољно ефикасна да неутрализују све угрожавајуће слојеве и опасне елементе. Дроге, до тада обавијене ауром сакралности, исказале су властиту погодност управо за такву тиху али веома ефикасну контролу“ (Радуловић, 2008: 118). До тада овај феномен није достигао значајније размере, али је након обликовања модерног друштва употреба психоактивних супстанци доживела невероватну експанзију.

Двадесети век је био век покушаја да се под контролу стави производња, дистрибуција и промет опојних дрога, али је истовремено био и век када су се дешавале еруптивне популаризације појединих дрога, како међу маргинализованим друштвеним групама, тако и међу интелектуалном елитом. Крајем века употреба дрога је прерасла у светски проблем, алармајући државе да трагају за новим моделима који би заменили систем прохибиције дрога, који је доживео неуспех. Популаризацију су доживеле синтетичке дроге, на бази амфетамина и метаамфетамина, које су постале саставни део провода код млађег дела популације (што је посебно забрињавајуће).

3. Дрога и социјална конструкција њених значења

Драган Радуловић сматра да се свака дебата о дрогама „испољава као облик „идеолошког дискурса у коме се могу разазнати сучељени, противречни интереси појединих друштвених група сукобљених око поделе друштвене моћи.“ Међутим, док се око других негативно обележених друштвених појава воде исцрпљујуће и дуготрајне расправе, „постојећи вредносно-негативни предзнак употребе дрога ужива прилично широку подршку, па се може стећи утисак да он уопште није проблематичан“ (Радуловић, 2008: 129). Радуловић истиче да негативни друштвени предзнак није неко инхерентно својство које потиче из саме појаве, већ је резултат сложеног друштвеног процеса који се назива конструкција проблема и који се одвија у арени јавности. У овом процесу најзначајнију улогу имају масовни медији. Медији, осим што изражавају став јавности, у великој мери утичу на изградњу тог става, пре свега начином на који презентују информације и селекцијом самих информација, али и тако што нуде пожељне моделе понашања. Поред тога што утичу на социјализацију медији генеришу интерпретације онога шта је добро (друштвено прихватљиво) и онога шта је лоше (неприхватљиво).

Упркос томе што многе научно-истраживачке институције широм света улажу огромне ресурсе у истраживање ове појаве, знања до којих долазе ретко су присутна у масовним медијима. „Кроз медије се знатно чешће провлаче стереотипне слике, митологизоване представе и мистификације, него проверени ставови и научно утемељене и доказане чињенице. Разлози овог запостављања и маргинализације научног знања претежно су ваннаучне природе и проистичу из општег друштвено-политичког оквира у коме се одвија јавни говор о дрогама“ (Радуловић, 2008: 132). Често интереси одређених субјеката нису у складу са научним знањима и због тога ти субјекти прибегавају манипулацији јавности.

Етикетирање одређених појава и питања негативним предзнаком иза себе крије бројна друштвена значења. Пре свега, владајуће групе етикетирањем бирају питања на која ће преусмерити пажњу јавности са неких других, често важнијих питања, која могу уздрмати поверење у владајућу групу.

Бекер (Becker) је проучавао девијантност и процес етикетирања. У студији *Аутсајдери: Студије у Социологији Девијантности* (из 1963. године) је девијантност представио као производ процеса учења, у којем људи постепено редефинишу своје замисли „нормалног“, етикетирајући одређене појаве и активности као неприкладне, неморалне, болесне... Девијантност, према томе, није инхерентна самом чину (конзумација дроге, проституција, коцкање...), већ је предмет социјалне интерпретације. Етикетирање (процес у коме друштво неким облицима понашања и активности „прилепи“ етикету) има последице на понашање индивидуа. Посматрано на тај начин, етикетирање изгледа као механизам који друштво користи да се ограда од одређених облика понашања, стигматизацијом и демонизацијом етикетираних појединаца, чије активности означава као девијантне.

У том контексту Радуловић наглашава да је „задатак социологије да кроз критичко преиспитивање установљених негативних одредница појединих друштвених појава, покаже скривену суштину и темељна обележја друштвеног поретка. Тек кроз једну такву појмовно-аналитичку деконструкцију обезбеђује се основа на којој је могуће разазнати особености и својства саме појаве. Та основа представља, уједно, једини здрави темељ на коме се може уобличити и градити ваљана стратегија друштвене контроле”(Радуловић 2008: 135).

Захваљујући таквим негативним одредницама дрога је подобна за стварање моралне панике. Заправо, било какав разговор о дрогама доприноси ширењу панике и онемогућава да се објективно и критички сагледају резултати реакције друштва. Јасно је да се у већини земаља досадашња реакција показала као неадекватна и претерано ослоњена на репресивне мере.

3.1 Економска теорија илегалних добара

Ради умањења конзумације илегалних добара, у шта спадају и наркотици, владајуће групе имају на располагању две врсте механизма. Први механизам обухвата кажњавање, наметање пореза и стратегије које смањују конзумацију подизањем цене илегалног добра, док други обухвата улагања у едукацију како би се умањила потражња за тим добрима.

„Уколико је друштвена вредност добра мања него његова приватна вредност, било би најефективније дозволити добру да буде легално и наметнути одговарајући порез како би се наплатио несклад између приватних и друштвених вредности“ (Becker et al., 2004: 30). Бекер и сарадници додају да су упркос томе многа добра кроз историју често била илегална, што је по њиховом мишљењу ирационално. Као један од главних разлога (за несклад између остварених и по њиховом мишљењу „оптималних“ политика) они наводе различит утицај који легализација остварује на припаднике виших и сиромашнијих слојева и тврде да ће „уколико сиромашни имају мање политичке моћи, та добра бити илегална“ (Becker et al., 2004: 30).

Бекер и сарадници овакав став објашњавају тиме што тврде да сви припадници друштва желе да обесхрабре коришћење тих добара од стране њихове деце. Међутим, како они из средњих и виших слојева могу да приуште плаћање акциза и високих пореза, њима више одговара да добра остану илегална. Поред тога припадници виших слојева су и боље образовани и имају већу политичку моћ. Бекер и сарадници тврде да добра због тога остају илегална. Осим тога, наводе и да санкције за поседовање, трговину и уживање илегалних добара не погађају у једнакој мери припаднике различитих слојева друштва и друштвених група, што је статистички потврђено.

4. Критике на рачун прохибиције дрога

Ставови према коришћењу опојних дрога су прилично подељени, али су по правилу ограничени предрасудама, поготово код конзервативнијих људи, који у датом дискурсу (где је дрога обележена као инхерентно “зло”), одбацују било какве чињеничне информације. Распрострањена је предрасуда да су психоактивне супстанце својствене искључиво модерном друштву. Тачно је да су дроге након индустријске револуције доживеле пробој у најзабаченије делове света, али чињенице доказују да су психоактивне супстанце коришћене одувек у различитим друштвима и различитим епохама. Археолошки подаци указују да су древни Сумери и Вавилонци гајили мак из кога се добија опијум, али познато је да су га у медицинске сврхе користили и стари Грци и Арапи. Када је реч о канабису, он је „као средство против болова коришћен у древној Кини и Индији, где је постојала раширена свест о његовом лековитом дејству“ (Sher, 2003: 35).

Друга, много гора предрасуда је да се употреба дроге може искоренити забранама и кажњавањем. Овакав приступ је застарео (бар када је у питању третман конзумента дроге), а темељи се на ставовима италијанског криминолога Бекарије, који је своје ставове изнео још давне 1764. године³. Наиме, Бекарија је установио да казна има одвраћајућу функцију, да треба бити пропорционална почињеном злочину, да треба бити вероватна, јавна и благовремена. Такође, сматрао је да рационални појединци (нису сви рационални) праве избор између извршења кривичног дела и уобичајеног понашања, зависно од тога да ли је већа добит која настаје чињењем кривичног дела или штета коју им доноси казна. У случају наркотика, то би значило да је за конзументе већа добит која настаје употребом дроге, од штете коју би им причинила евентуална казна.

UNDOC (Канцеларија Уједињених нација за борбу против дроге и криминала) је 2014. обелоданио извештај који не говори у прилог овим тезама и наводи да су различите државе сведоци да забрана коришћења није дала

³ 1764. године је, Чезаре Бекарија, италијански правник, криминолог, филозоф и политичар написао своје капитално дело „О злочинима и казнама“ које је извршило велики утицај на казнену политику европских држава.

задовољавајуће резултате у погледу смањења броја корисника. Према подацима УН-а, број корисника је у сталном порасту.

Управо ти подаци јасна су потврда истраживања која су „показала да страх од казне има незнатан утицај на одвраћање појединца од употребе дроге, као и да у државама са строжом казненом политиком није нижа стопа зависника у поређењу са либералнијим државама“ (Murkin, 2014: 81). Дакле, извесност и висина прописане казне није у корелацији са учесталашћу употребе дроге.

Сингл сматра да је главни узрок смањења или увећања броја корисника заправо перцепција здравственог ризика, што је опет плод друштвене конструкције. „Декриминализација није довела до интензивнијег коришћења канабиса, како је страховано, већ је код млађих генерација дошло до смањења корисника услед јасније перцепције здравственог ризика“ (Single, 1989: 11). Студија коју је спровео Сингл (1989. године) приказује да и (уколико се јави) почетно увећање броја корисника, то увећање ни тада није узроковано самом декриминализацијом, већ променом у перцепцији здравственог ризика, која се и у овом случају дешава услед промене дискурса у оквиру мас медија.

Важно је поменути и да су земље које прибегавају прохибицији, суочене са једном веома проблематичном нуспојавом – процватом организованог криминала. Организоване криминалне групе наине, само ослушкују „потребе тржишта“, а када се нешто, за чиме постоји потреба уклони са тржишта, ствара се простор за стварање и јачање црног, подземног тржишта. „Зато је и разумљиво да је у време санкција у Србији, цветао шверц цигарета, бензина и осталих дефицитарних производа, јер оно за чиме постоји потреба увек пронађе пут на тржиште“ (Бајовић, 2017: 523). Да би на црном тржишту криминалне организације оствариле монопол долази до обрачуна са конкуренцијом и управо тада се дешава велики број кривичних дела. Трговина недозвољеним супстанцама један је од најуноснијих бизниса организованог криминала, па организоване криминалне групе „највећи део својих нелегалних профита зарађују учествовањем у производњи и промету забрањених психоактивних супстанци, односно разноврсних дрога, чиме стичу огромну финансијску моћ (Шкулић, 2015: 55).

Јасно је да су свеукупне последице тешко сагледиве, али огледају се између осталог у прању новца, корупцији све три гране власти, али и све интензивнијем јачању криминалних организација. Верује се да забране креирају и насиље међу различитим криминалним групама, јер на црном тржишту не могу да реше своје несугласице институционалним путем.

Уједињене Нације и Светска здравствена организација су позвале на декриминализацију поседовања опојних дрога за личну употребу, а 2014. године је, по први пут у историји борбе против дрога и Бела кућа ублажила приступ признајући да је коришћење дрога здравствени проблем и да зависност треба спречавати и лечити, а не кажњавати. Генерални секретар УН-а Антонио Гутерас је истакао да се против наркоманије треба борити превенцијом и лечењем, а не претварањем зависника у криминалце те да „милиони људи широм света свакодневно користе опојне дроге без наношења штете трећим лицима. Њихово кажњавање је штетно и непропорционално, те доводи у питање право на приватност, право на људско достојанство и слободан лични развој“ (Adams, 2017). При изношењу нових аргумената УН и Светска здравствена организација полазе од либералне поставке да слобода појединца може бити ограничена искључиво слободом другог, како би и он могао да ужива своја права. Међутим, код кажњавања за употребу и поседовање опојне дроге за личну употребу не доводе се у питање права другог. Баш зато је важно да задатак кривичноправних норми буде да „одврате појединце од таквих понашања која су штетна за туђа правна добра...“ (Стојановић, 2010: 32).

Са друге стране, основни контра аргумент и разлог за увођење забране опојних дрога базиран је на њиховој штетности. Међутим, оваквим забранама, како наводи извештај GCDP⁴ из 2016. године „дрогe нису искорењене, већ су само пребачене на црно тржиште, па се стога истиче да је коришћење дроге реалност коју држава мора да призна и да се помири са чињеницом да је неће искоренити строгом казненом политиком“.

Како видимо конзумација дроге на глобалном нивоу јесте реалност и неприхватање и игнорисање те чињенице може само довести до њихове још веће експанзије. Уз прихватање њиховог постојања и одговарајућу едукацију могло би се очекивати да се број корисника, или бар активних корисника

⁴ Глобална комисија за политику дрога (Global Commission on Drug Policy)

смањи. “Због тога се и верује да би легализација опојних дрога и стављање тржишта под контролу држава имало не само финансијске већ и здравствене бенефите, тако што би се омогућила контрола квалитета производа и смањила стопа смртности, корисници би се на адекватнији начин упозоравали о нежељеним дејствима, забранила би се продаја малолетницима...”(Бајовић, 2017: 525).

Латиноамеричке државе, које имају највише проблема са нарко картелима јер су полазишта или транзитне руте опојне дроге, најјаче се и залажу за либералнији приступ по овом питању. Уставни суд Колумбије је још 1994. године прогласио неуставним кривично санкционисање због поседовања мање количине опојне дроге за личну употребу под образложењем да се тиме права трећих лица не угрожавају, а да се доводи у питање уставом загарантовано право појединца на приватност и слободан лични развој(Guzman, 2010).

5. Појам декриминализације и национални модели

Одговарајућа дефиниција декриминализације била би дефиниција коју је издао EMCDDA⁵ у свом извештају из 2005. године, где се наводи да:

„Декриминализација обухвата уклањање понашања или активности из сфере кривичног закона. Забрана остаје правило (остаје на снази), али санкције за употребу (као и припремни акти) не потпадају више у оквире кривичног закона (уклањање појма кривичног дела).

Декриминализација се може спроводити тако што ће бити утврђене санкције другачије врсте (административне санкције), или тако што ће бити уклоњене све санкције. Други, некривични закони (нпр. прекршајни) онда могу регулисати понашања или активности која су декриминализована.“

Свака држава самостално одређује начин на који ће настојати да умањи стопу конзумације опојних дрога. Не постоји најбољи модел, већ га треба прилагодити многим факторима који се разликују од државе до државе. Када је у питању декриминализација, сусрећу се са сличним проблемима, а један од таквих проблема био би и разликовање количине дроге која је намењена личној/сопственој употреби од количине која би значила да је дрога намењена илегалној трговини (препродаји).

⁵ Европски центар за мониторинг дрога и зависности од дрога (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction)

5.1 Злоупотреба опојних дрога у нашем праву

Кривична дела везана за злоупотребе опојних дрога регулисана су у оквиру кривичних дела против здравља људи и обухватају неовлашћену производњу и стављање у промет опојних дрога (чл. 246.), неовлашћено држање опојних дрога (чл. 246а) и омогућавање уживања опојних дрога (чл. 247.). Неовлашћено држање опојне дроге у нашем праву је први пут инкриминисано 2003. године и то не као посебно кривично дело већ, као привилеговани облик кривичног дела неовлашћене производње, држања и стављања у промет опојних дрога (чл. 246. ст. 3 КЗ РС). До тада је било кажњиво само држање ради продаје, али како је у пракси било тешко доказиво да је дрога била намењена даљој дистрибуцији, јер су се окривљени по правилу бранили тиме да је дрога била намењена сопственој употреби, а не даљој продаји. Због тога се инкриминише посебан облик КД, којим је само држање препарата проглашених за опојне дроге кажњиво новчаном казном или затвором до три године, без обзира на количину или мотиве. Међутим, држање за сопствене потребе било је предвиђено као факултативни основ за ослобађање од казне.⁶

Изменама и допунама КЗ-а из 2009. године неовлашћено држање опојних дрога је предвиђено као посебно кривично дело које чини онај ко „неовлашћено држи, у мањој количини, за сопствену употребу, супстанце или препарате који су проглашени за опојне дроге“ (чл. 246а ст. 1 КЗ РС). За разлику од инкриминације из 2003. године која је обухватала само држање опојне дроге сада се, за постојање дела захтева да је дрога држана у мањој количини и зарад сопствене употребе.⁷ Такође, за поменута КД у вези опојних дрога уведена је и апсолутна забрана ублажавања казне.

Међутим приликом процене шта се сматра мањом количином мора узети у обзир и врста опојне дроге, као и колико је дневних доза потребно конзументу, што значи да Србија има исти проблем као и велики број држава које нису предвиделе квантитативне границе дозвољене „мање количине“.

Само коришћење опојне дроге не представља кривично дело, већ њено држање у циљу коришћења, тј. зарад сопствене употребе. Држање је лакше

⁶ Службени гласник РС, бр. 80/2003, 85/2005, 88/2005, 107/2005.

⁷ Службени гласник РС, бр. 72/2009, 111/2009.

доказиво него само коришћење, јер се не захтева да је учинилац ухваћен „на делу“. Према томе, лице које је под дејством наркотика али их нема код себе (јер их је већ конзумирао) није кривично одговорно. Исто тако, ако би учинилац био ухваћен у тренутку конзумирања опојне дроге, али би у моменту наилаaska полиције унео целу количину, не би могао да одговара у смислу ове инкриминације, будући да након тога дрогу не би поседовао, тј. фактички држао. Поред тога, учинилац који би дрогу узео из „туђе руке“ не би био кривично одговоран, већ би лице које му је дало дрогу одговарало за омогућавање уживања опојних дрога (чл. 247. КЗ РС).⁸

Према подацима Републичког завода за статистику⁹, у 2014. години је 2.949 лица осуђено због кривичних дела везаних за опојне дроге што је 8,3 % осуђених у тој години, а на казну затвора осуђено је 1.470, што је 11,28% од укупно изречених затворских казни. Затим, 2015. године је било 2.938 осуђених за опојне дроге (8,85 % осуђеника), а казна затвора изречена је у 1129 случајева (13,37% затворских казни изречених у тој години. У 2016. је број осуђених за опојне дроге износио 3.212 односно 9,87% осуђених, а казна затвора изречена је у 1.223 случајева (13% изречених затворских казни).

Како примећује Вања Бајовић, док се широм света став према дрогама либерализује, у Србији се поштрава увођењем апсолутне забране ублажавања казне и „као резултат оваквог приступа, данас имамо пуне затворе лица осуђених због дроге, од којих сваки државу дневно кошта по 15 евра, а који леже у затворима иако нису повредили туђе правно добро. Са друге стране, статистички показатељи не показују смањење кривичних дела везаних за опојне дроге, што значи да црно тржиште несметано функционише и функционисаће све док за опојним дрогама постоји потреба, будући да закон понуде и потражње надјачава кривичноправне забране“ (Бајовић, 2017: 535).

Поменуте чињенице иду у прилог тврдњи да „оштра, широка и неселективна (или селективна у негативном смислу) кривичноправна репресија којој законодавац неретко прибегава, често уз подршку необавештене јавности којом се може манипулисати у политичке сврхе, по правилу не погађа свој прави циљ“ (Стојановић, 2010: 32).

⁸ Службени гласник РС, бр. 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.

⁹ Доступно на: <http://www.stat.gov.rs/>

5.2 Различити национални модели декриминализације

У Италији је поседовање мање количине опојне дроге за сопствену употребу прекршај, али како није прецизирано шта се сматра „мањом количином“ судови од случаја до случаја процењују да ли се ради о мањој колични узимајући у обзир све околности дела. Поред тога, законом из 2014. године се прави разлика између тзв. лаких и тешких дрога, у погледу предвиђених казни.¹⁰

С друге стране, у Русији је поседовање „мање количине“ опојне дроге декриминализовано тако што је Кривичним законом 2000. године предвиђено да је кажњиво поседовање „веће количине“. Међутим, проблем је настао зато што није прецизирано шта се сматра „већом количином“ и судови су у пракси узимали да под то потпада и поседовање више од 0,1 грама канабиса, односно 0,005 грама кокаина. Поседовање дроге у мањој количини подлеже прекршајном кажњавању, новчаном или казном до 15 дана затвора.

Слична ситуација је и у Пољској, у којој је 2011. године тужиоцима дато упутство да не покрећу кривичне поступке против лица код којих је пронађена мала количина опојне дроге за сопствену употребу, али како није прецизирано шта се сматра „мањом количином“ пракса је доста неуједначена па се дешава да се учиниоци третирају на различит начин у зависности од нахођења поступајућег тужиоца.¹¹

Од држава бившег „Совјетског блока“ најлибералнију политику по питању опојних дрога имала је Чешка у којој је поседовање за личну употребу декриминализовано још 1990. године. То је довело до панике у јавности, будући да након пада Берлинског зида долази до повећане употребе опојних дрога у целој југоисточној Европи, а у Чешкој је услед овог „либералног приступа“ нарко-тржиште постало видљиво. Од 1998. године је поседовање опојне за личну употребу предвиђено као прекршај, док је производња, продаја и други видови стављања у промет кривично дело, али како нису прописане квантитативне „границе“, у пракси је неизвесно да ли ће лице

¹⁰ Извештај EMCDDA (Европског центра за мониторинг дрога и зависности од дрога) о дрогама у земљи - Италија (2017). Доступно на: <http://www.emcdda.europa.eu/>

¹¹ Извештај EMCDDA (Европског центра за мониторинг дрога и зависности од дрога) о дрогама у земљи – Пољска (2017). Доступно на: <http://www.emcdda.europa.eu/>

одговарати кривично или прекршајно. Чешка влада је 2010. године донела уредбу којом је прецизирала „дозвољене количине“, али је 2013. године Врховни суд истакао да влада нема ауторитет Парламента да прописује кривична дела, чиме је ствар враћена на „пређашње стање“ (Mravčik, 2015: 706).

Код већине држава у региону, поседовање мање количине опојне дроге за сопствену употребу је прекршај за који се може изрећи новчана казна. Приметно је дакле да не постоји јединствена ни униформна политика у погледу поседовања опојних дрога за личну употребу, али се генерални тренд креће у правцу ублажавања досадашњег репресивног приступа. У неким државама је дошло до правне декриминализације тако што је законодавац интервенисао и поседовање мање количине опојне дроге пренео из кривичног у сферу прекршајног права, или пак „елиминисао“ из казненог законодавства и претворио у дозвољено понашање. У другим државама је дошло до фактичке декриминализације на тај начин што органи кривичног гоњења „толеришу“ одређене количине па полиција не подноси кривичне пријаве или тужилаштва не покрећу кривичне поступке иако је поседовање мање количине опојне дроге за личну употребу и даље предвиђено као кривично дело. Иако Србија спада у „нове (транзиционе) демократије“ сврсисходно је навести популарне моделе западних полиархија (зато што европске земље у транзицији нису значајније експериментисале са декриминализацијом).

У Аустралији је (од 1986. године) циљ националне стратегије за сузбијање опојних дрога био да се „умање штетни ефекти дрога на друштво Аустралије“ (Blewett, 1987: 2). Настојања да се постигне тај циљ обухватала су и пружање едукације, значајну експанзију третмана и прикупљање националних података о употреби дроге и штети повезаној са дрогама (Vamner et al., 2002: 80).

Аустралија, организована као федерација, састоји се од држава и територија. Државе и територије доносе законе и одговорне су за имплементацију поменуте стратегије, док Федерална влада може да утиче на политику одређивањем средстава за програме сузбијања наркотика у складу националним циљевима у вези којих постоји сагласност. Међутим, иако је минимализација штете постављена као циљ стратегије, изостао је стручан приступ проучавању марихуане. Због тога су поједине државе и територије (у

склопу Аустралије) експериментисале са сопственим политикама у вези марихуане. Резултати истраживања показују да декриминализација није довела до значајнијег увећања броја корисника марихуане (Vammer et al., 2002: 88).

Од средине осамдесетих година, пет територија у склопу Аустралије је заменило кривичне санкције неком другом врстом санкције (прекршајне санкције, нпр. новчане казне), док су федералне јединице са статусом државе декриминализовале све психоактивне супстанце (не само марихуану). Јужна Аустралија је 1987. године увела CEN¹² систем и прва усвојила предлог Краљевске Комисије да минорна употреба марихуане не буде више третирана као кривично дело (Vammer et al., 2002: 91). Аустралијска престоничка територија и Северна територија су, 1992. и 1996. године усвојили сличне системе. Међутим, Западна Аустралија је сличну промену направила знатно касније, 2003. године. Остале државе су задржале ранији законски третман марихуане, упркос томе што се у свим федералним јединицама они који први пут прекрше закон преусмеравају на лечење и едукацију.

Након поменутих промена, у државама које су примениле нови модел, поседовање до сто грама канабиса, двадесет грама канабисове смоле (хашиша), или опреме за конзумирање марихуане, третирано је као прекршај и кажњиво мањим новчаним издацима (50\$-150\$). Уколико се казна плати у року од 30 (или у неким случајевима 60) дана, не сачињава се досије, нити било какав запис. Међутим, уколико се казна не плати долази до кривичног процесуирања, што на крају може резултовати затворском казном (Vammer et al., 2002: 93).

Аустралијски модел има још једну специфичност, а то је да култивација (узгој) малог броја биљака спада у категорију „минорних прекршаја“. Намера законодавца била је да омогући корисницима добављање канабиса без учешћа на црном тржишту. У Јужној Аустралији је почетно број биљака био чак 10, али је касније умањен на свега три биљке. Аустралијски судови, иако благодоклони према узгајивачима мањег броја биљака, још увек продају третирају као кривично дело и изричу регуларне казне (међутим, поклони пријатељима од стране узгајивача нису предмет кажњавања).

¹² За назив аустралијског система CEN (Cannabis Expiation Notice) тешко је пронаћи одговарајући превод на српски језик. Најлогичнији превод би био: „Објава о искупљењу канабиса“, што се односи на нови систем у коме су знатно блаже казне за поседовање канабиса (обично новчане) и уколико се плате у одређеном року корисник марихуане не бива кривично санкционисан (нпр. затворском казном).

За разлику од Аустралије, у Немачкој је федерална влада одговорна за кривично законодавство, док немачке федералне јединице (тзв. *Länder*) имају надлежност само над имплементацијом тих закона. Без обзира на то, у Немачкој постоје знатне разлике између држава када је у питању поседовање канабиса. Те разлике су резултат различитих интерпретација и имплементација неколико одредби у оквиру Закона о наркотицима (*Betäubungsmittelgesetz*), Закона о кривичном поступку (*Strafprozeßordnung*) и Закона о судовима за малолетнике (*Jugendgerichtsgesetz*). Ови закони у одређеним околностима, оснажују тужилаштво и судове да одбаце кривичне поступке у вези са конзумацијом дрога¹³. Главни принцип који подржава овакав приступ јесте „помоћ уместо казне“ (*Hilfe vor Strafe*). Законодавац се надао да ће депенализацијом мањих прекршаја подстаћи кориснике да потраже савет, лечење, или ако је неопходно детоксикациону терапију.

Још 1994. године део закона је био предмет разматрања Федералног Уставног Суда. са специфичном напоменом у вези прекршаја повезаних са употребом канабиса. Генерално, Суд је потврдио уставност криминализације канабиса, чак и када је у питању поседовање дроге, али је додао да случајеви који укључују поседовање и куповину мањих количина канабиса за „повремену приватну употребу, ако нема опасности за трећу страну“, морају бити одбачени зато што би кажњавање таквих престапа угрозило уставни принцип пропорционалности (Schäfer & Paoli, 2004: 21).

Такође, Шпански модел је веома интересантан и специфичан. У Шпанији постоје такозвани марихуана социјални клубови, чији чланови имају право да се окупљају, доносе марихуану коју су узгајали и пуше, али наравно продаја је забрањена. Наиме, идеја је „легализација без комерцијализације“, што значи да нема продаје, али да је члановима дозвољено уживати у марихуани под одређеним правилима. Веома је важно истаћи да се на овај начин умањује учешће конзументата на црном тржишту.

Прво правило је да клуб мора бити регистрован, затим да мора радити на томе да се умање негативне последице прибављања и употребе канабиса (нпр. да се промовише одговорна и умерена употреба), мора постојати лимит у

¹³ Иако федерални закон не разликује канабис од других илегалних дрога, дешава се да у пракси случајеви добију различит третман у зависности од типа пронађене супстанце.

количини марихуане доступне члановима, мора бити што пре конзумирана (да се не би продавала), затим клуб не сме бити доступан јавности и мора бити организован на непрофитној бази (Transform, 2015). Резултати анкете говоре да број конзументата не расте, иако је марихуана веома приступачна. Наиме, према анкети проведеној на 23.000 грађана, канабис је 2013. пробало њих 9,2%, а две године раније тако се изјаснило њих 9,6%“(Hina, 2015).

5.3 Португал

Португалски модел је специфичан из више разлога. Пре свега, важно је напоменути да је Португал деведесетих година био земља са изузетно високом стопом наркоманије и да је нова стратегија за борбу против дрога имплементирана у изузетно неповољном моменту. У Португалу је растао број оболелих од АИДС-а, број предозирања, као и број КД учињених да би се дошло до средстава за наркотице. Није ни чудно што је 1993. године, када је основана EMCDDA (European Monitoring Center for Drugs and Drug Adiction), одлучено да седиште организације буде баш у Лисабону.

„Питање за или против декриминализације дроге, у Португалији је, као и у свим другим земљама, доводило је до поделе на либералне и конзервативне политичаре... У сваком случају либерали су изгледа, када је реч о Португалији, добили потврду својих залагања и својих идеја да декриминализација, или неки вид либерализације дрога не доводи нужно до пораста наркоманије, криминала и свих других проблема у вези са тим“ (Ћирић, 2012: 316).

Након препоруке Комисије¹⁴, 1998. године је у португалски Парламент (заједно уз Савет Министара) донео одлуку да декриминализује употребу канабиса, што је учињено и са осталим дрогама у јулу 2001. Одлука се базирала на тежњи да се ублажи штета коју употреба дроге причињава појединцима и читавом друштву. Централни елемент нове стратегије је идеја да се средства, која су се до тада трошила на репресију и одбацивање корисника дроге из друштва, преусмере на њихову пуну реинтеграцију у друштво (van het Loo et al., 2002: 51).

Преступници повезани са дрогама су потпуно изузети из система кривичног правосуђа, тако да уколико би полиција код некога пронашла дрогу, уместо хапшења појединац би био изведен пред трочлану комисију, састављену од социјалног радника и двоје стручњака из области медицине и права. Комисија одлучује о даљем смеру акције, зависно од тежине преступа, типа коришћене дроге и у зависности од тога да ли је употребљена у јавности, да ли је особа зависник, да ли је употреба повремена или редовна и у каквим

¹⁴ CNDS - Комисија за националну стратегију у борби против дрога (Commission for a National Drug Strategy)

околностима се налази корисник (van het Loo et al., 2002: 58). Пронађена дрога одмах подлеже конфискацији, а могуће санкције су веома разноврсне. Разматрајући један конкретан случај у свој својој целисти, тај трибунал, или како се још назива „панел“ доноси одговарајућу одлуку, која се најчешће састоји у упућивању у установу за лечење зависности, уз прописивање мера добровољног рада у јавном интересу. У комбинацији те две мере, уз евентуалан додатак административних новчаних казни, дотични (административни) трибунал проналази најефикаснија могућа решења која се првенствено налазе на трагу лечења, а не кажњавања.¹⁵

Прича о Португалији и њеном успеху у борби против дроге, није међутим нешто о чему причају (само) сензационалистички таблоиди, у питању су и озбиљне научне студије, каква је једна урађена и за потребе ЦАТО института из Вашингтона, који се бави озбиљним проучавањима из различитих области економске, социјалне и сваке друге врсте политике. У једној од таквих студија, говори се о драстичном паду броја зависника, о паду броја заражених ХИВом, о смањењу стопе криминалитета извршеног због дроге, као и о знатно мањем броју особа које су умрле због прекомерне употребе дроге, односно употребе некавалитетне дроге (Ћирић, 2012: 314).

¹⁵Португалска политика у вези дрога – Лечење, не кажњавање (Portugal's drug policy - Treating, not punishing), доступно на: <http://www.economist.com/node/14309861/>

5.4 Сједињене Америчке Државе

Када је реч о моделу ове федерације, веома је важно напоменути расистичку димензију прохибиције наркотика у тој земљи. Поједини аутори (Carson, Blumstein...) упућују на запањујуће резултате који описују огромну диспропорцију између процента осуђених белаца и црнаца у односу на њихов удео у популацији САД. Иако САД насељава 5% светске популације, чак 25% светских затвореника налази се на територији Сједињених Америчких Држава. Највећи број њих издржава казну због кривичних дела повезаних са опојним дрогама, тачније „ови осуђеници чине 20% затворске популације у државним затворима и 50% популације у федералним затворима¹⁶.

Као и у случају Аустралије (која је такође сложена држава - федерација) постоје знатне разлике између федералних јединица. У појединима се марихуана легално може користити за рекреацију и у медицинске сврхе (Калифорнија, Орегон, Колорадо, Масачусетс, Мејн, Аљаска), док се у знатно већем броју држава може користити искључиво у медицинске сврхе (Монтана, Северна Дакота, Аризона, Нови Мексико, Минесота, Флорида, Вирџинија, Њу Јорк, Вермонт, Хаваји...).

Научна истраживања из ове области се већ дуже време спроводе у САД. Постоје радови стари више од 30 година (нпр. Џонстон и сарадници су још 1981. анализари какав би утицај декриминализација могла имати на младе). Џонстон и сарадници су утврдили да при учесталој употреби (сваки дан или скоро сваки дан) постоји стабилност у периоду од пар година, али да мали проценат корисника употребљава марихуану толико често. Мали проценат испитаника који повремено конзумирају марихуану (око 14%) сматра да тиме изазива велики здравствени ризик. Као главни аргумент против конзумације марихуане наведена је забринутост за утицај на здравље, док су главни мотиви за употребу били опуштајући ефекти (код повремених конзумента) и осећај досаде (за оне који учестало користе). Када је реч о другим понашањима, „некада је постојало широко уверење међу одраслима да је употреба марихуане узроковала да млади људи постану умешани у илегалне активности...Коришћењем података лонгитудалне студије демонстрирали смо,

¹⁶ Ово су подаци BJS - Федералног бироа за правосудну статистику (Bureau of Justice Statistics) за 2015. годину, преузети 1. новембра 2018. године, са:<https://www.bjs.gov/>

на наше задовољство, да то није тачно. Они који су узимали марихуану нису постали ништа деликвентнији кроз време у односу на оне који су се уздржали од употребе“(Johnston et al., 1981: 87). Неке од касније спроведених студија у САД указивале су на то да ће декриминализација увећати стопу употребе марихуане, али је већи број студија доказао да ни између ових појава не постоји корелација. (Reinarman et al., 2004: 836).

5.5 Холандија

Од свих поменутих модела, Холандија је можда и најуспешније експериментисала са умањењем казни. Још 1976. године је „отпочела политика неспровођења, односно поседовање и продаја до 30 грама марихуане су *de facto* легализовани, чак иако је Холандија технички наставила своју прохибиционистичку политику против марихуане(Korf, 2002: 66).

Одређено је да се тужилаштво и полиција уздржавају од спровођења закона у случајевима где је количина поседоване или продаване марихуане била мања од 30 грама. Толерисали су продају тих малих количина у кофи шоповима(MacCoun & Reuter, 2001: 123). Међутим, настављено је спровођење забране када је у питању продаја, дистрибуција и кријумчарење већих количина канабиса. Такође, забрањен је узгој марихуане за личну или идустијску употребу. У наредних десет година Холандија је успешно законски регулисала своје малопродајно тржиште марихуане. Кофи шоповима је забрањено да рекламирају производе, да их продају малолетницима, да продају друге врсте дрога, да продају количине веће од законски прописаних или да ремете јавни ред и мир(MacCoun & Reuter, 2001: 124).

Деведесетих година је створен систем лиценцирања, који је влади омогућио да ограничи број кофи шопова и тако контролише где се може продавати марихуана. Затим је, 1995. године дошло до законских измена којима је умањена количина марихуане која се легално може поседовати и купити, на свега пет грама. (Korf, 2002: 66).

Тако је Холандија дозволила веома умерен развој малопродајног тржишта и регулисала продају марихуане неизвршавањем закона, док је у закону задржала прохибицију коришћења и снабдевања марихуане (MacCoun & Reuter, 2001: 124).

Корф је (2002. године) закључио да се трендови у употреби канабиса развијају независно од политике коју држава одреди. Резултати показују да је до веће употребе канабиса широм света дошло због тога што је све приступачнији, као и да подаци о броју корисника у Холандији нису нарочито другачији од оних у земљама које нису декриминализовале употребу канабиса.

Такође, научна истраживања из ове области су показала да употреба канабиса није равномерно распоређена кроз Холандију. Много је чешћа употреба у урбаним него у руралним срединама. Амстердам је на врху листе, како по броју оних који су бар једном пробали марихуану, тако и по броју оних који је тренутно користе (више или мање редовно). Композиција популације, на пример број студената, највероватније игра улогу у различитој заступљености канабиса у руралним и урбаним срединама. Таква, неравномерна географска расподела, није типична за Холандију, већ се може пронаћи и у другим државама (MacCoun & Reuter, 2001: 128).

6. Закључак

Јасно је да захваљујући социјалној конструкцији све што кроз дискурс потпадне у категорију „дрога“ добија негативан предзнак. Управо су теорија етикетања и социјални конструктивизам у стању да објасне зашто цигарете и алкохол не изазивају негодовање код припадника друштва. Немогуће је доказати да ове две „дрогe“ мање штете појединцу или друштву од појединих психоактивних супстанци (нпр. марихуане), али је њихова употреба потпуно прихватљива истим појединцима који се супростављају легализацији.

Чињеница је да данас постоји велики број људи који рекреативно конзумирају дроге, од којих је марихуана најраспрострањенија. Немогуће је замислити друштво у коме ниједан појединац не конзумира дроге, те законодавац ту чињеницу мора узети у обзир када одређује ко ће се сматрати криминалцем и које ће последице појединац и друштво сносити због такве етикете. Наравно, увек постоје појединци склони претеривању и њима друштво треба да се позабави, али не тако што ће их стигматизовати и кажњавати, већ тако што ће да им укаже медицинску помоћ. Велики је број људи који нису умерени са алкохолом, код којих се развила зависност или су вођњом у алкохолисаном стању ускратили туђе право на живот, али алкохол је и даље легалан. Таква разлика у третману корисника појединих дрога (у ширем смислу те речи) потпуно је неправедна и неоснована. Уз то, нарушава се право појединца да самостално одлучи шта ће да ради са сопственим, приватним животом, што није област у коју држава треба да се меша и ускраћује слободу појединца (уколико тај појединац никоме другоме не наноси штету). Уколико се као главни аргумент прохибиције истакне штета коју конзумент дроге наноси друштву тиме што учествује на црном тржишту, онда би још логичније било успоставити институционалне механизме којим би се створило контролисано тржиште као у свим поменутиим земљама.

Јасно је да се одувек на црном тржишту могло набавити оно што оскудева на регуларном, с тим што је цена већа. Али већа цена не спречава људе да, уколико желе, набаве дрогу на црном тржишту. Земље које су декриминализовале марихуану нису препуне наркомана, нити се у тим земљама деци продаје дрога (како представници конзервативних политичких

опција често наводе). Много више налик томе изгледају земље које игноришу овај феномен и зависнике претварају у криминалце.

Немогуће је израчунати колико новца заврши на црном тржишту свакога дана. Када би се успешно спровела декриминализација и сав тај новац преусмерио на квалитетну едукацију или третмане зависника, врло је вероватно да би друштво имало мање проблема са наркоманијом.

Иако је на глобалном нивоу дошло до великих промена у начину на који се државе обрачунавају са дрогама, код нас је било каква промена у том смеру изостала. Ако се реално сагледа стање у коме се налази друштво у Србији, било какав облик легализације наркотика изгледа прилично далеко. На основу наведених примера земаља (поготово када је реч о декриминализацији марихуане, требало би барем размислити о могућностима другачијег третмана марихуане, од стране било које гране власти.

Из страних примера може се видети да се промене спроводе на најразличитије начине и сигурно да сваки модел приликом осмишљавања треба прилагодити особеностима државе. На пример, могуће би било да законодавац декриминализује КД „неовлашћеног држања опојних дрога“ (чл. 246а), у случајевима када се ради о малим количинама дроге. Важно би било при томе прецизирати и шта значи „мала количина“. Такође, могла би се из закона уклонити апсолутна забрана ублажавања казне, или би извршна власт могла постати толерантнија када су корисници дроге у питању. Осим тога, носиоци судске власти би морали да поразмисле да ли се таквим кажњавањем (казнама затвора за поседовање мале количине) нарушава принцип пропорционалности.

Тешко је проценити какав утицај би декриминализација наркотика имала у Србији, али до сада ниједна земља која је декриминализовала наркотике није повукла ту одлуку, што може бити сигнал да то није лоше решење. Међутим, могуће је и да се државе све време баве лечењем симптома болести друштва, док праве узроке (који можда леже у принципима и вредностима на којима је друштво организовано) игноришу.

7. Литература

1. Bajović, V. (2017). Zloupotreba opojnih droga i legitimnost krivičnopravne zaštite. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 55 (2-3), 523-535.
2. Bammer, G., Hall, W. & Hamilton, M. (2002). Harm Minimization in a Prohibition Context: Australia. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 582, 80-93.
3. Barrett, L. (1988). *The Rastafarians: Sounds of Cultural Dissonance*. Boston: Beacon Press.
4. Becker, G., Murphy, K. & Grossman, M. (2004). *The economic theory of illegal goods: the case of drugs*. New York: National bureau of economic research.
5. Blewett, N. (1987). *NCADA: assumptions, arguments and aspirations*. Canberra: Australian Government Publishing Service.
6. Ćirić, J. (2012). *Borba protiv droge putem dekriminalizacije – slučaj Portugalije*. Beograd: Institut za uporedno pravo.
7. Foucault, M. (1997). *Nadzirati i kažnjavati: Rođenje zatvora*. Beograd: Prosveta.
8. Hari, J.(2015). *Chasing the Scream: The First and Last Days of the War on Drugs*. London: Bloomsbury Circus.
9. Johnston, L. D., O'Malley, P. M. & Bachman, J. G. (1981). Marijuana decriminalization: The impact on youth 1975-1980. *Ann Arbor: Institute for Social Research*, 13, 87.
10. Korf, D. J. (2002). *Dutch coffee shops and trends in cannabis use*. Amsterdam: Bonger Institute of Criminology.
11. Loo, M., Beusekom, I. & Kahan, P. J. (2002). Decriminalization of Drug Use in Portugal: The Development of a Policy *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 582, 49-63.
12. MacCoun, R., & Reuter, P. (2001). Evaluating alternative cannabis regimes. *The British Journal of Psychiatry*, 178(2), 123-128.
13. Mravčik, V. (2015): (De)criminalisation of possession of drugs for personal use: A view from the Czech Republic. *International Journal of Drug Policy*, 26(7), 706

14. Murkin, G. (2014). *Drug Decriminalization in Portugal*, Lisbon: Institute of Social Sciences.
15. Radulović, D. (2008). *Pristup proučavanju društvene kontrole droga I: konstrukcija problema..* Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
16. Reinerman, C., Peter C. & Hendrien, L. K. (2004) The Limited Relevance of Drug Policy: Cannabis in Amsterdam and in San Francisco. *American Journal of Public Health*, 94(5), 836.
17. Schäfer, C. & Paoli, L. (2004). *Drogen Und Strafverfolgung*. Munich: Max Planck Institut.
18. Sher, G. (2003): On the Decriminalization of Drugs. *Criminal Justice Ethics*, 30, 32-35.
19. Škulić, M. (2015). *Organizovani kriminalitet– pojam, pojavni oblici, krivična dela i krivični postupak*. Beograd: Službeni glasnik.
20. Stojanović, Z. (2010): *Krivičnopravni ekspanzionizam i zakonodavstvo Srbije*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
21. Žarković, M., Banović, B. i Stupar, Lj. (2005). *Kriminalistika*. Beograd: Viša škola unutrašnjih poslova.
22. Adams, M. (2017). *United Nations and World Health Organization Call For Decriminalization of All Illegal Drugs*. Preuzeto 02. novembra 2018., sa: <https://merryjane.com/news/un-who-call-for-decriminalization-of-all-illegal-drugs>
23. Guzman, D. (2010). *Prohibition, a Backwards Step*. Preuzeto 27. oktobra 2018., sa: <https://www.tni.org/files/download/dlr4.pdf>
24. Hina (2015) *U Španiji više novih pušača marihuane nego cigareta*. Preuzeto 10. novembra 2018., sa <http://ba.n1info.com/a29502/Svijet/Svijet/U-Spaniji-vise-novih-pusaca-marihuane-nego-cigareta.html>
25. Transform (2015) *Cannabis social clubs in Spain: legalisation without commercialisation*. Preuzeto 10. novembra 2018., sa <https://www.tdpf.org.uk/blog/cannabis-social-clubs-spain-legalisation-without-commercialisation/>
26. UNDOC (2010) *World drug report 2010*. Preuzeto 23. novembra 2018., sa: <http://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/WDR-2010.html>
27. Krivični zakonik RS (objavljen u Službenom glasniku RS), br. 80/2003, 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016.